

UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK JAKO SYMPTOM

PORUCHY VÝVOJE RODINNÉHO SYSTÉMU

**Centrum poradenství pro mládež a rodiny,
o.s. Prev-Centrum**

Autoři: Mgr. Alexandra Roubalová, Mgr. Ondřej Počarovský

Inspirační zdroje uvažování o rodinném systému v rámci našeho sdělení

q **Teorie systémů**

- § Problém, s nímž rodina přichází, je vnímán jako porucha celého systému, nikoli jednotlivce
- § Zorné pole problematiky užívání NL se rozšiřuje z jednotlivce na celý systém – rodinu, a to navzdory zvyklostem v oboru adiktologie

q **Teorie vývoje rodiny**

- § Objevení symptomu může být signálem stagnace vývoje rodiny

q **Teorie separace dítěte z původní rodiny dle Chvály a Trapkové (Rodinná terapie psychosomatických poruch)**

- § Teorie vypracovaná na specifické populaci zejména dospívajících dívek s PPP
- § Definování funkcionality symptomů PPP v kontextu separace a vývojových fází rodinného systému
- § Jedná se o teoretický koncept podpořený klinickou praxí

q **Zkušenost z práce s rodinami v Centru poradenství pro mládež a rodiny (1999 – 2008)**

- § Práce s populací dospívajících, kteří užívají návykové látky
- § Věkové složení cílové skupiny je obdobné cílové skupině Chvály a Trapkové (PPP)
- § Hledání analogií mezi symptomy v rodinách s PPP a v rodinách se symptomy užívání NL
- § Hledání analogií funkcí symptomů PPP a NL v separačním vývoji dospívajících

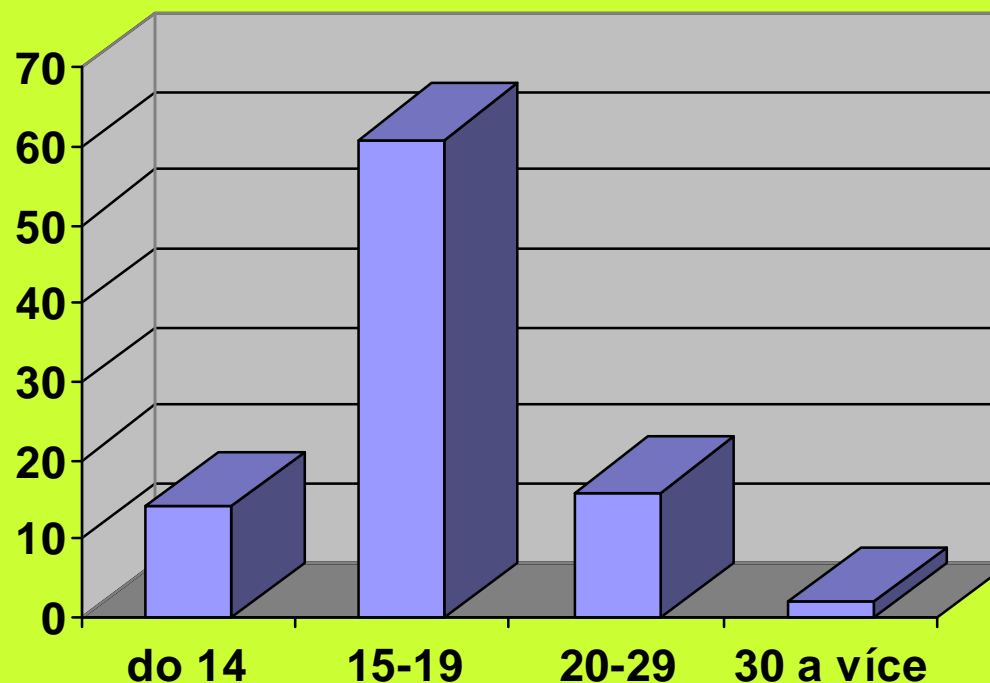
STATISTIKY CENTRA PORADENSTVÍ PRO MLÁDEŽ A RODINY, o.s. PREV-CENTRUM 2006 – 2007

Věk identifikovaného klienta v případech rodinné terapie

14 let a méně	24	14%	z toho 66% nedrogových
15 – 19 let	102	61%	
20 – 29 let	26	16%	
30 let a více	4	2%	
Průměrný věk ID klienta	17,8		

q Věkový průměr: **17,8 let**

q 61% ID klientů ve věku **15 – 19 let**

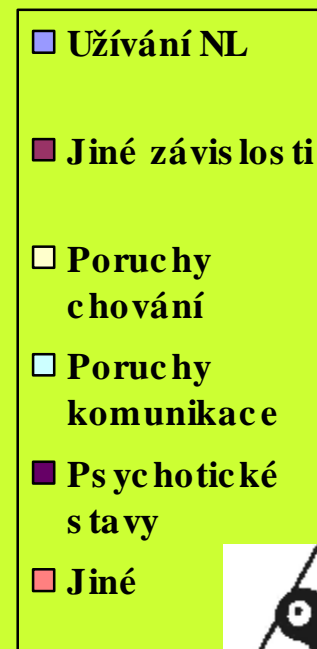
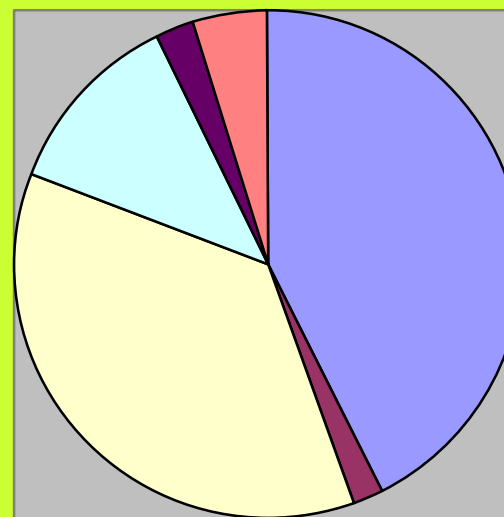

STATISTIKY CENTRA PORADENSTVÍ PRO MLÁDEŽ A RODINY, o.s. PREV-CENTRUM 2006 – 2007

Symptomatika případů rodinné terapie

	Drogové	Nedrogové	Celkem
Počet rodin	118 (71%)	49 (29%)	167 (100%)

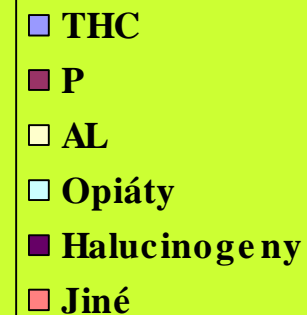
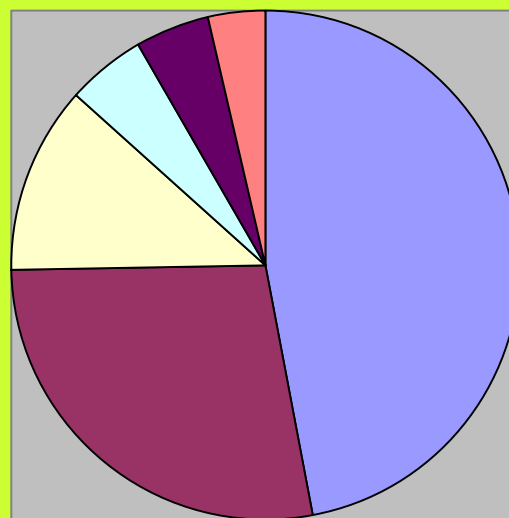
Symptom	Výskyt v %
Užívání NL	71%
Jiné závislosti	3%
Poruchy chování	61%
Problémy v komunikaci v rodině	20%
Psychotické stavy	4%
Jiné	8%

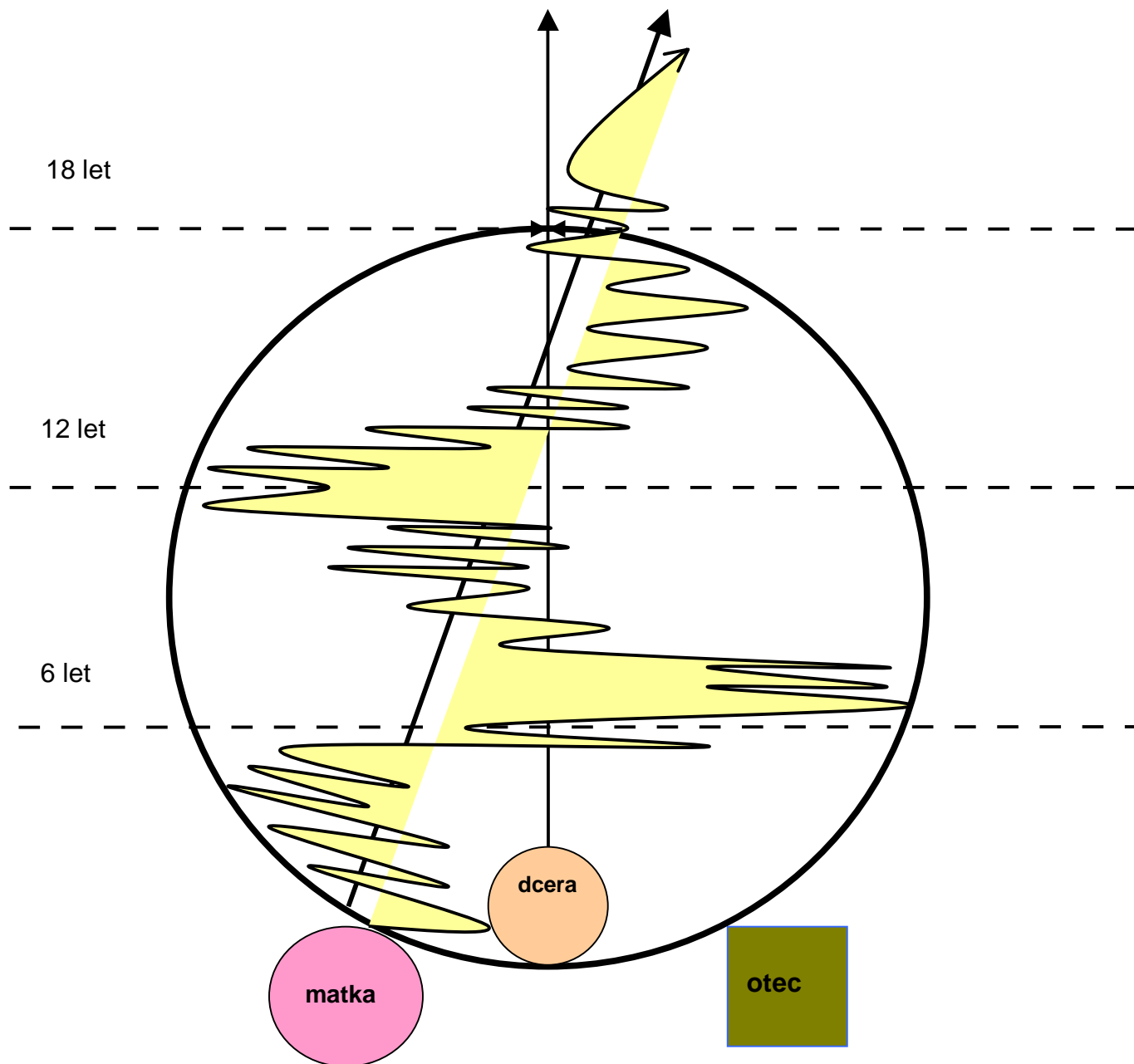
STATISTIKY CENTRA PORADENSTVÍ PRO MLÁDEŽ A RODINY, o.s. PREV-CENTRUM 2006 – 2007

Užívané drogy v případech rodinné terapie

TYP NL	POČET VÝSKYTŮ	% RODIN
THC	74	63 %
Pervitin	44	37 %
Alkohol	19	16 %
Opiáty	7	7 %
Halucinogeny	6	6 %
Jiné	5	5 %

VÝVOJOVÁ TRAJEKTORIE DCERY – koncept zdravého vývoje

I. STADIUM SEPARACE: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Konopná a Stimulační“

1. Sblížení dcery s matkou

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- dcera vstoupí do teritoria matky a je zasvěcována do ženského jazyka a světa
- zaměření na „forum internum“ – vnitřní svět rodiny, prožívání intimity, ženský princip
- dosycení dcery – dítěte matkou a „přijetí“ do ženského světa etc.
- otec podporuje matku a dopřeje dostatečný prostor pro matku s dcerou

RIZIKA

- matka není k dispozici nebo sblížení odmítá
- matka je sama neseparovaná a „vězí“ v původním rodinném systému
- rivalita matky s dcerou (boj o otce, partnerský konflikt)
- matka je k dispozici, ale dcera není schopná ji přijmout („obě chtějí, ale nevědí, jak na to“)
- otec vnímá sblížení matky s dcerou negativně a požaduje po matce více prostoru pro partnerství (neunáší dočasný odklon matky od partnerství viz poporodní situace mezi partnery)

I. STADIUM SEPARACE: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Konopná a Stimulační“

2. Separace dcery od matky směrem k otci

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- přijetí dcery matkou v ženském světě bez rivalizování
- odpoutání matky od dcery a dcery od matky
- uvolnění dcery pro bližší vztah s otcem na vyšší vývojové úrovni rodinného systému

RIZIKA

- dcera je nasycená, ale matka se jí nemůže vzdát
- dcera i matka jsou nasycené, ale chybí otec, který převezme svou funkci

II. STADIUM SEPARACE: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

1. Sblížení dcery s otcem

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- otec přijme dceru v nové „podobě“ jako dceru - ženu, nikoli jako dceru – dítě
- otec umožní dceři společný bezpečný vztah, který je zdrojem zkušeností pro její dospělé vztahy s muži
- matka dočasně přenechá prostor dceři vedle otce

RIZIKA

- Otec je k dispozici, ale dcera ho nepřijímá (oba se chtějí přiblížit, ale nevědí jak na to, příp. není otec k dispozici způsobem pro dceru přijatelným)
- Otec není dostupný
- Matka neumožní sblížení dcery s otcem (diskvalifikuje otce, démonizuje ho)
- Matka s otcem jsou příliš těsně svázáni v partnerském vztahu a není možné uzavřít alianci dcera-otec bez matky

II. STADIUM SEPARACE: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

2. Separace dcery od otce a oddělení od původní rodiny

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

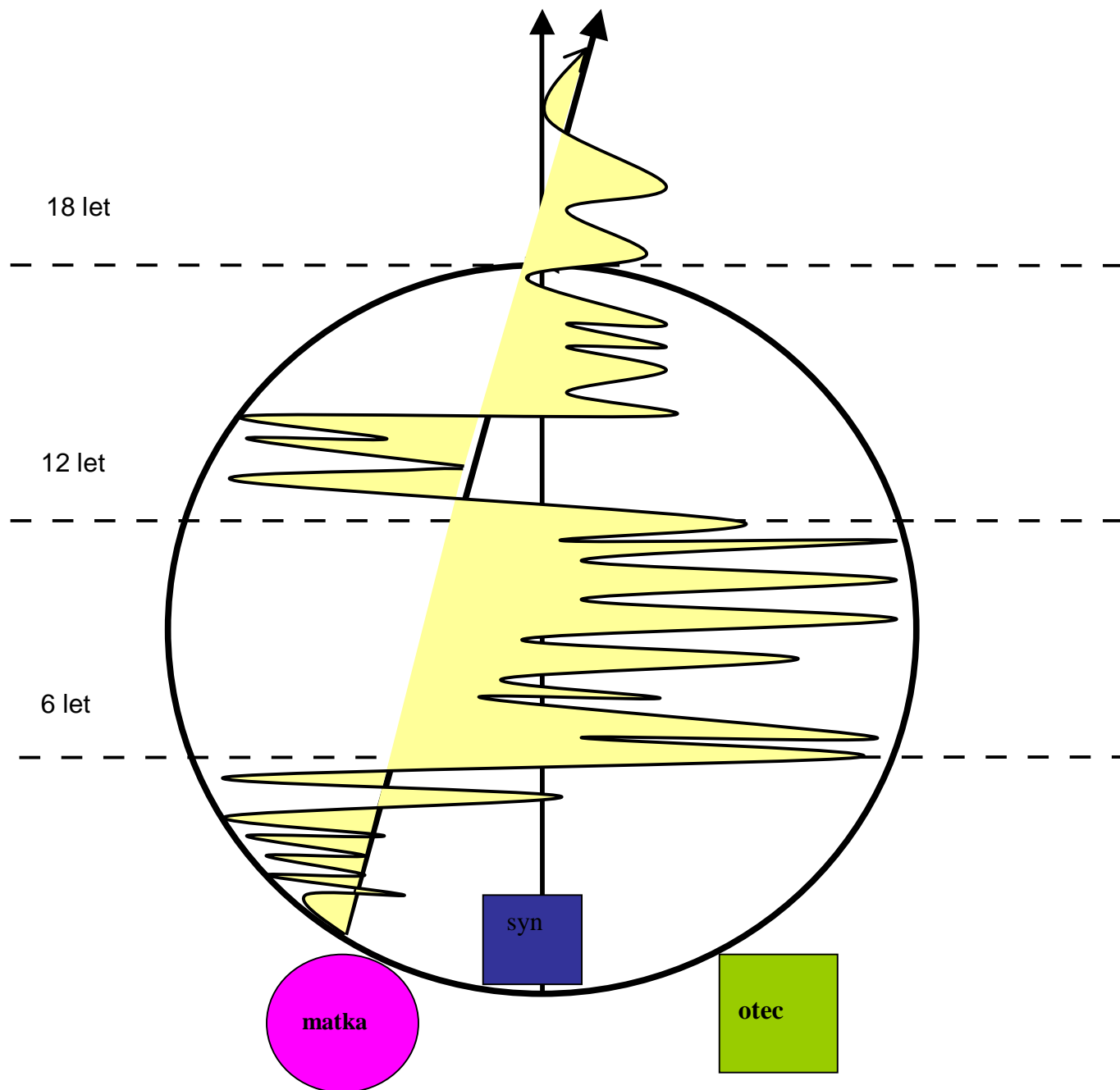
- otec dá dceři „požehnání“ a uvolní ji pro dospělý partnerský vztah s mužem
- otec uzná dceru jako dospělou a kompetentní
- otec umožní dceři vymezit se vůči jeho autoritě prostřednictvím konfliktu s ním
- matka se vrací do prostoru partnerky otce a tím dává dceři signál, že její místo a partner je jinde

RIZIKA

- Sblížení dcery s otcem proběhne, ale dcera se neodváží odpoutat od rodiny, protože vztah rodičů je přes ni udržován (klient jako zachránce rodiny)
- Matka nebo otec tlumí konflikty dcery s otcem a tím dcera uvízne v roli „náhradní“ partnerky otce
- Otec nechce dceru pustit – uvolnit z jejich blízkého vztahu (nefunguje partnerství s matkou, úzkost z uvolnění dcery pro cizího muže)
- Matce situace vyhovuje – dcera plní roli partnerky místo ní

VÝVOJOVÁ TRAJEKTORIE SYNA - koncept zdravého vývoje

I. STADIUM SEPARACE: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Konopná a Stimulační“

1. Sblížení syna s matkou

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- matka zaměří pozornost syna k vnitřnímu světu a jeho prožívání
- zaměření na „forum internum“ – vnitřní svět rodiny, prožívání intimity, ženský princip
- matka umožní synovi společný bezpečný vztah, který je zdrojem zkušeností pro jeho dospělé vztahy se ženami
- otec podporuje matku a dopřeje dostatečný prostor pro matku se synem
- otec zvládne, dopustí a nedevaluje „rozmazlování“ syna matkou v tomto období

RIZIKA

- matka není k dispozici nebo sblížení odmítá (hormonální změny u syna, nevědomý strach z incestu)
- matka je sama neseparovaná a „vězí“ v původním rodinném systému
- rivalita otce se synem (boj o matku, partnerský konflikt)
- matka je k dispozici, ale syn není schopný ji přijmout („oba chtějí, ale nevědí, jak na to“)
- otec vnímá sblížení matky se synem negativně a požaduje po matce více prostoru pro partnerství (neunáší dočasný odklon matky od partnerství viz poporodní situace mezi partnery)

I. STADIUM SEPARACE: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Konopná a Stimulační“

2. Separace syna od matky směrem k otci

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- odpoutání matky od syna a syna od matky
- uvolnění syna pro vztah s otcem na vyšší vývojové úrovni rodinného systému
- uvolnění syna matkou pro vztah s otcem a pro vstup do mužského světa
- aktivní pozvání syna ze strany otce do mužského světa - „chlapec se nemůže změnit v muže bez aktivního zásahu starších mužů“ (Robert Bly)

RIZIKA

- synovi přestává blízkost s matkou stačit – vztah se stává příliš těsným, příliš citovým, ale matka se ho nemůže vzdát
- chybí otec, který převezme svou funkci
- otec neplní roli starších mužů

II. STADIUM SEPARACE: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

1. Sblížení syna s otcem

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

- Otec umožní synovi se vzájemně utkat a „změřit síly“ a to se stává zdrojem zkušeností syna pro jeho dospělé vztahy s muži
- Syn má možnost zažít zkušenost, kdy v klání s otcem má navrch
- Setkání syna s otcem prostřednictvím „akce“
- Syn se díky vztahu s otcem otuží
- Otec přijme syna do svého teritoria a uzná jej jako muže
- Matka přenechá prostor synovi vedle otce

RIZIKA

- Otec není dostupný
- Otec neunese strach z možné převahy syna a jeho eventuální „vítězství“ a předem ho diskvalifikuje
- Matka svou přítomností a přílišnou péčí o syna brzdí soupeření syna s otcem
- Matka s otcem jsou příliš těsně svázáni v partnerském vztahu a není možné podstoupit otcovsko synovský „souboj“
- Syn má strach ze „souboje“ s otcem, otec je k dispozici, ale neumí syna k souboji srozumitelně vyzvat

II. STADIUM SEPARACE: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

2. Separace syna od otce a oddělení od původní rodiny

VÝVOJOVÉ ÚKOLY RODINY

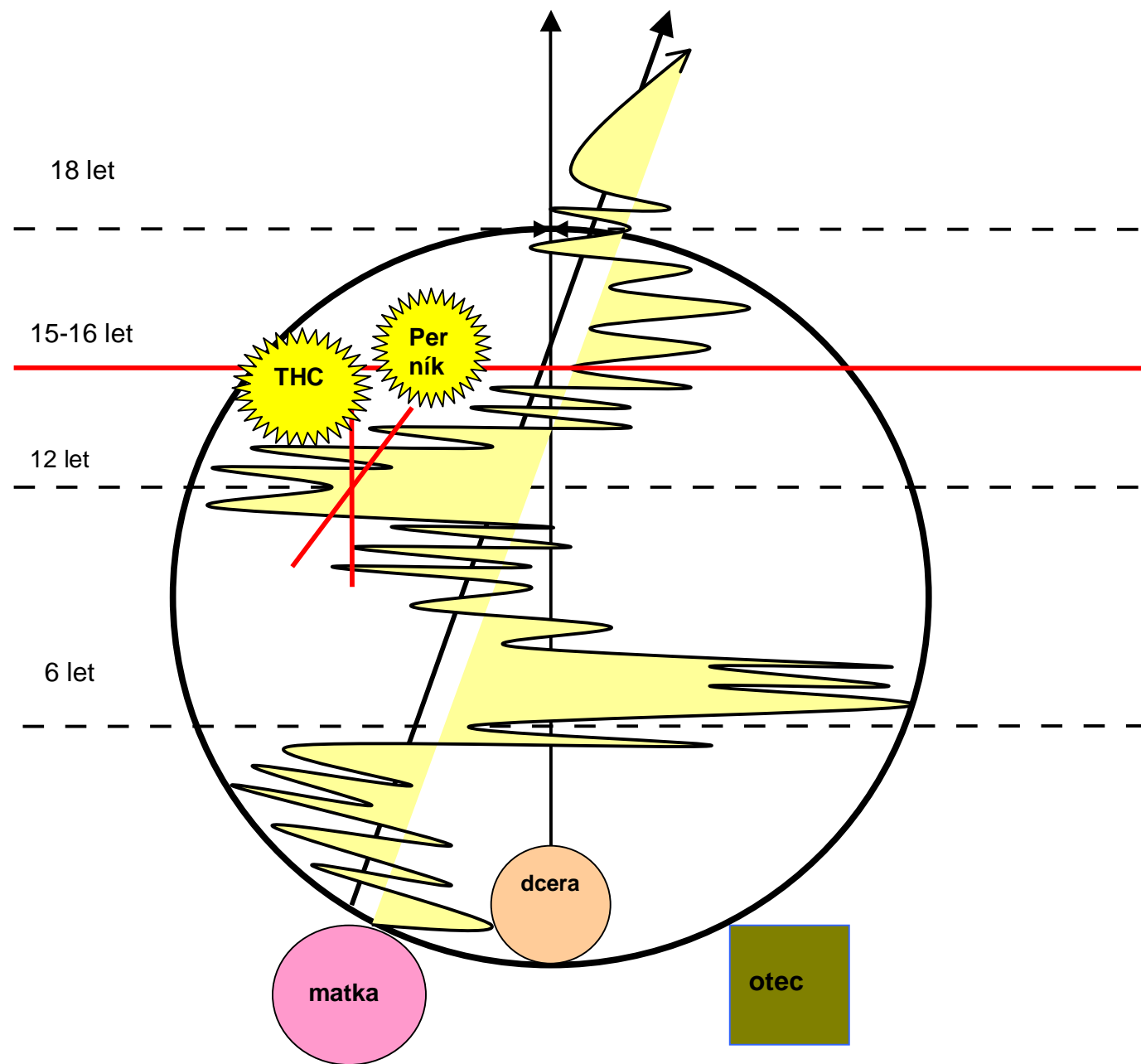
- Dojde ke konfrontaci syna s otcem
- Syn se prosadí a vymezí se - otec umožní synovi se vymežit vůči jeho autoritě prostřednictvím konfliktu s ním
- Otec uzná syna jako dospělého a kompetentního
- Otec dá synovi „požehnání“
- Matka se vrací do prostoru partnerky otce a tím dává otcovi i synovi signál, že je partnerkou otce a její místo je vedle otce nikoli vedle syna

RIZIKA

- Sblížení syna s otcem proběhne, ale syn se neodvážá odpoutat od rodiny, protože vztah rodičů je přes něj udržován (klient jako zachránce rodiny)
- Matka tlumí konflikty syna s otcem a tím syn uvízne v „nemoci“ (různá symptomatika) a matka má tak příležitost se o syna starat
- Otec není k dispozici
- Syn není schopen nebo nemůže opustit ideální obraz otce a uvízne ve fázi sblížení s otcem

STADIUM SEPARACE DCERY: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Konopná a Stimulační“

Užívání návykových látek v období prvního stadia separace dívek I.

V této fázi užívání NL (THC) se zdá, že proces a mechanismus je analogický k počáteční fázi MA, kdy ještě nejsou znát masivní a viditelné projevy

Hypotézy

- 1. Užívání THC v počátku prvního stadia má funkci sycení místo matky**
- 2. THC „pomáhá“ zaměřit se na vnitřní svět Fórum internum**
- 3. Během užívání THC je jiné vnímání času (analogicky Kairos- čas vnitřního světa)**
- 4. THC tlumí konflikty, agresi**
- 5. THC zabraňuje konfliktům mezi dcerou a matkou, THC požadované konflikty oddaluje a vzniká dojem, že je vše v pořádku**
- 6. THC symbolizuje ženský princip (THC – MATKA)**

Užívání návykových látek v období prvního stadia separace dívek II.

V této fázi užívání NL (stimulancia) se zdá, že proces a mechanismus je analogický k MA

Hypotézy

1. Symptomy užívání pervitinu podobné jako symptomy MA

Hubnutí, zaměření na výkon, zrychlení tempa, potlačení ženských sekundárních pohlavních znaků, potlačení ženskosti (chlapecké rysy)

2. Pervitin zprostředkuje proniknutí do světa vnějšího (pervitin symbolizuje mužský princip, zneklidňuje, tím umožňuje dceři vymezit se vůči matce a posunout se směrem k otci)

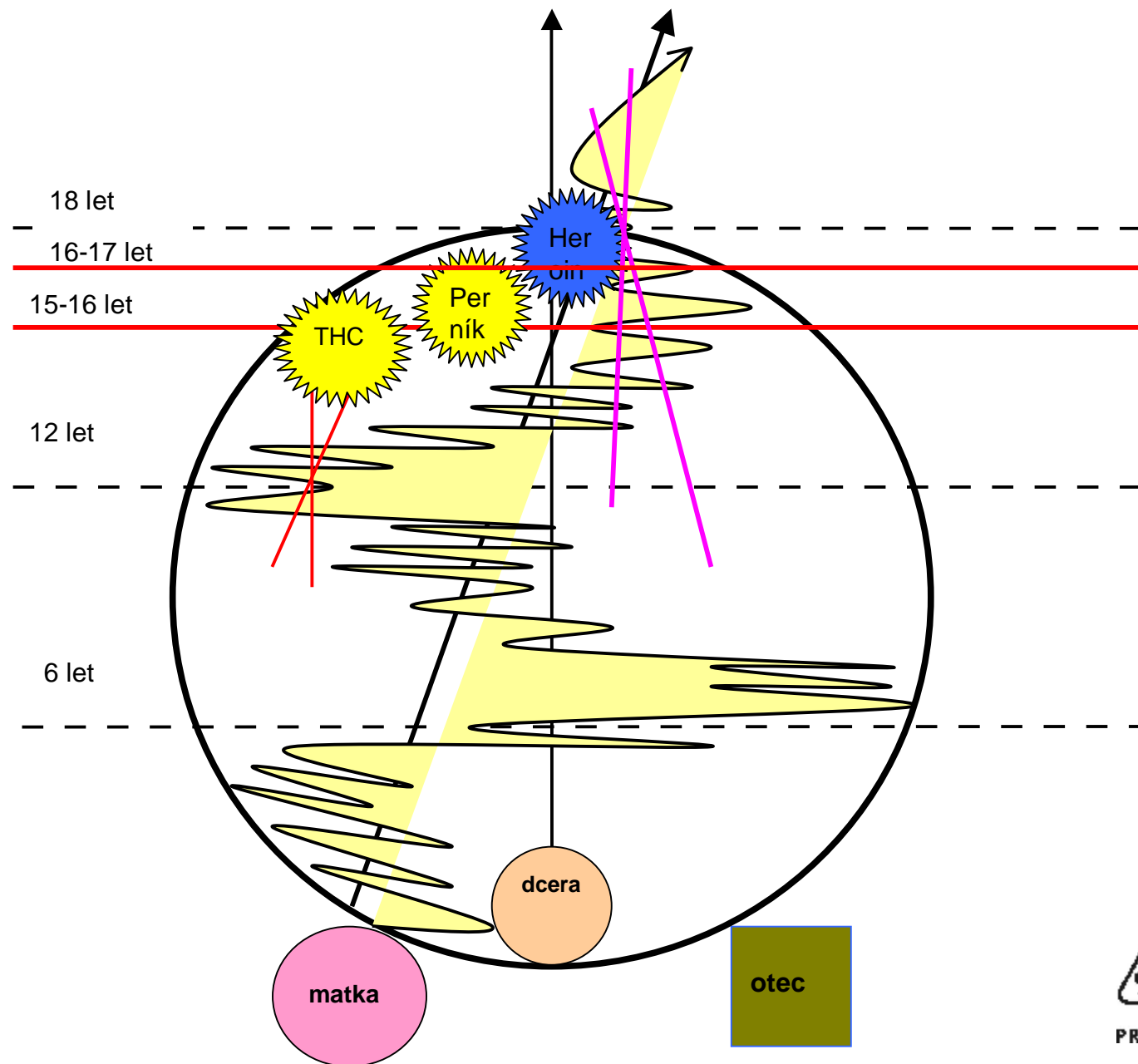
3. Pervitin zprostředkuje separaci od matky tím, že se člověk stává agresivním a umožňuje konflikty s matkou, které by jinak nebyly možné (v rodinách, kde schází energie ke konfliktu a posunu ve vývoji tzn. do další vývojové fáze rodiny)

4. Užívání stimulancií může překrýt PPP (pervitin pozdrží projevy symptomů MB, strach klientky z přechodu do další fáze separace)

5. Matky jsou náročné k dcerám, nárokují po dcerách výkony, matky bývají nedostatečně přijímající, u klientek vzniká dojem, že musí být dokonalé, aby je matka ocenila a přijala (klientky zhubnou a jsou anorektické resp. nastupuje masivnější užívání pervitinu)

II. STADIUM SEPARACE DCERY: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

Užívání návykových látek ve druhém stadiu separace dívek I. a II.

V této fázi užívání NL (opiáty) se zdá, že proces a mechanismus je analogický k MB

Hypotézy

- 1. Projevy chování klientek užívajících opiáty se zdají podobné jako projevy klientek s MB (craving se vzrůstajícím napětím, kt. poleví s požitím jídla resp. drogy, tabuizování, zvracení, utajování, ritualizování etc.)**
- 2. Užívání Heroinu v počátku druhého stadia může klientce nahradit nebo zprostředkovat zkušenost s prožitkem lásky (blízkost, sexualita, něžnost), Prožitek lásky s otcem na symbolické úrovni – „bezpečných hranicích“!**
- 3. Heroin „pomáhá“ uniknout do světa fantazií ve chvíli, kdy nelze vstoupit do Fora externa (do světa mužů)**
- 4. Heroin, v jisté a spíše počáteční fázi zneužívání, tlumí konflikty, agresi, emoce etc., tím může zabraňovat konfliktům mezi dcerou a otcem a napomáhat tak vzájemnému sblížení.**

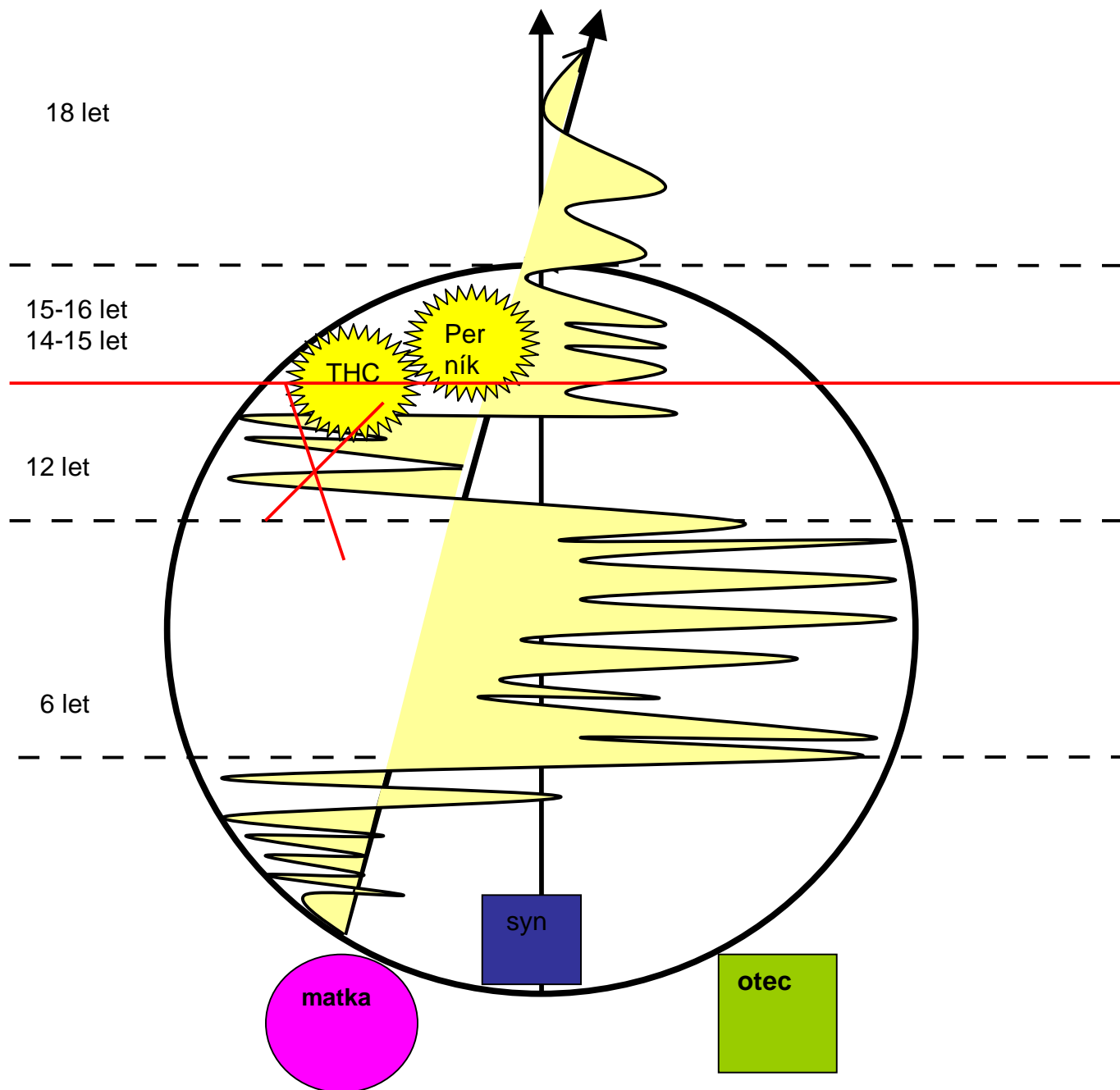

Užívání návykových látek ve druhém stadiu separace dívek I. a II.

V této II. fázi je užívání opiátů natolik rozvinuté, že se jedná minimálně o problémové užívání NL resp. je možné diagnostikovat F11

- 1. Rozdíl od MB je v tom, že při užívání opiátů dochází k rozvoji psychické, fyzické a sociální závislosti a není možné spoléhat pouze na intervenci RT vzhledem k povaze onemocnění.**
- 2. Obě onemocnění mají chronický charakter, ale u MB nevzniká fyzická závislost a sociální závislost, proto je možné se věnovat primárním příčinám vzniku onemocnění. U závislosti na opiátech je nutné řešit sadu problematických a neodkladných zdravotních, psychických (neurofyzilogické změny v CNS viz craving) a sociálně právních problémů. Teprve když tyto se podaří залéčit, stabilizovat a upravit, je možné se vrátit k podstatě věci tzn. k RT a rodinnému kontextu.**
- 3. MB klientky obvykle dobře spolupracují, jsou schopné dodržovat terapeutický rámec a kontrakt.**
- 4. Klientky s počínající nebo rozvinutou závislostí na opiátech obvykle nejsou schopny spolupracovat v ambulantních podmínkách v rámci RT (nebo jen velmi obtížně, s výkyvy v kontaktu i spolupráci)**

I. STADIUM SEPARACE SYNA: „ANOREKTICKÁ FÁZE“ nebo také fáze Konopná a Stimulační

Užívání návykových látek v prvním stadiu separace chlapců I.

Přestože u chlapců nelze pracovat s analogií symptomů užívání NL a PPP (PPP se u chlapců téměř nevyskytují), je možné sledovat podobné procesy a funkcionalitu NL jako u dívek v jednotlivých fázích vývoje rodiny a separace chlapců.

Hypotézy

- 1. Užívání THC v počátku prvního stadia má funkci sycení (bezpodmínečné, bezpečné přijetí matkou) místo matky**
- 2. THC „pomáhá“ zaměřit se na vnitřní svět Fórum internum, THC chlapce feminizuje, seznamuje s matkou (ženským principem) a vyladuje na setkání s matkou**
- 3. Během užívání THC je jiné vnímání času (analogicky Kairos- čas vnitřního světa)**
- 4. THC tlumí konflikty, agresi, zabraňuje konfliktům mezi synem a matkou, THC požadované konflikty oddaluje a vzniká dojem, že je vše v pořádku**
- 5. THC způsobuje u chlapců regresi, neumožní vstoupit do mužského světa (idealizace matky, láska nebo nenávisť k ní).
V případě, kdy matka nechce nebo nemůže syna uvolnit do mužského světa, symptom jí vyhovuje resp. matka přistupuje na nižší vývojovou úroveň vztahování se k synovi.**
- 6. THC symbolizuje ženský princip (THC – MATKA)**
- 7. THC zajistí distanc od otce**

Užívání návykových látek v prvním stadiu separace chlapců II.

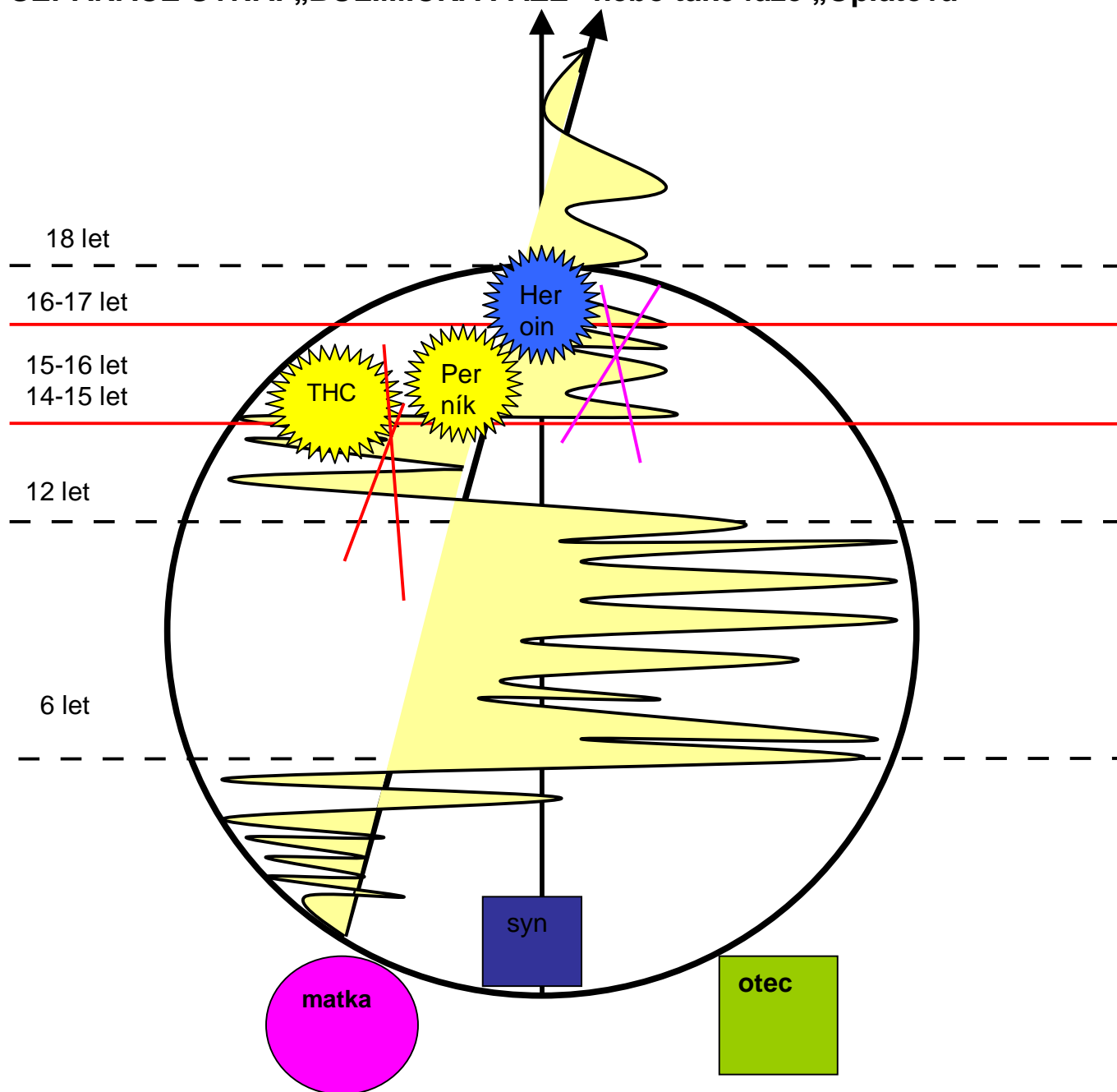
Hypotézy

- 1. Symptomy užívání pervitinu – nástroj separace od matky tím, že se člověk stává agresivním a umožňuje konflikty s matkou, které by jinak nebyly možné** (v rodinách, kde schází energie ke konfliktu a posunu ve vývoji tzn. do další vývojové fáze rodiny, pervitin symbolizuje mužský princip, zneklidňuje, tím umožňuje synovi vymezit se vůči matce a posunout se směrem k otci)
- 2. Pervitin zprostředkuje proniknutí do světa vnějšího a do světa mužů** (Zaměření na výkon, zrychlení tempa, snížení sociální úzkosti na cestě z rodiny)
- 3. Pervitin nahrazuje aktivitu otce** - ...„chlapec se nemůže změnit v muže bez aktivního zásahu starších mužů“ (Robert Bly). Užívání pervitinu může zajistit intervenci otce ve vztahu k synovi resp. symptom umožní zaměřit pozornost otce, je-li k dispozici.
- 4. Zneklidňuje vnitřní život existencí mimorodinného světa, otevírá novým podnětům** (...“od příchodu na svět chlapci žijí šťastně v matčině světě a je přirozené, že otcův svět jim připadá nebezpečný, nejistý a plný nepředvídatelných událostí.“)
- 5. Pervitin má vliv na tělesné schema** (chlapecké rysy, vizuálně ani žena ani muž - obavy z toho stát se mužem, obavy z přijetí mužské sexuality, obavy ze selhání jako muže, analogie s MA klientkami)

II. STADIUM SEPARACE SYNA: „BULIMICKÁ FÁZE“ nebo také fáze „Opiátová“

Užívání návykových látek v druhém stadiu separace chlapců I.

Hypotézy

- 1. Úleva od napětí z přibližování se k nedostupnému otci (platí i pro zneužívání alkoholu, gambling)** (rezignace na přibližování se k otci, na vstup do mužského světa únikem do světa fantazií, idealizace otce)
- 2. Heroin umožňuje únik a distanci od mužského světa, do kterého není puštěn (matka) nebo přizván (Otec)**
- 3. Zážitek „hrdinství“ ve světě heroinu v celém svém kontextu, není-li možnost prožít ocenění otcem (případně otcovskou figurou) po společném souboji** (prožitek dobrodružství, spokojenost se sebou samým, zážitek omnipotence)
- 4. Syn je na cestě k otci, ale selhává.** Otec vyžaduje zralý a dospělý přístup, ale syn ho ještě není schopen, selhává a utíká se k heroinu (začarovaný kruh, čím hůř, tím hůř, heroin může být sytícím elementem). „Pro každého otce je obtížné přijmout syna, který neumí dodržet slib, je nedůsledný a selhává, má-li podstoupit nějaké nepohodlí – problém i pro zdatné otce.“ (Robert Bly).
- 5. Heroin zprostředkovává synovi absentující iniciační zkušenost** (rituál s prožitkem vstupu do mužského světa s tím rozdílem, že heroin nevede chlapce do světa mužů)
- 6. Heroin tlumí úzkost ze separace,** z přijetí dospělosti, zodpovědnosti, užívání heroinu může tlumit rivalizování otce se synem, tím chrání otce i syna před konfliktem, ale zároveň udržuje syna v dětské roli.

Užívání návykových látek ve druhém stadiu separace chlapců II.

V této II. fázi je užívání opiátů natolik rozvinuté, že se jedná minimálně o problémové užívání NL resp. je možné diagnostikovat F11

1. U závislosti na opiátech je nutné řešit sadu problematických a neodkladných zdravotních, psychických (neurofyziologické změny v CNS viz craving) a sociálně právních problémů. Teprve když tyto se podaří zaléčit, stabilizovat a upravit, je možné se vrátit k podstatě věci tzn. k RT a rodinnému kontextu.
2. Klienti s počínající nebo rozvinutou závislostí na opiátech obvykle nejsou schopni spolupracovat v ambulantních podmínkách v rámci RT (nebo jen velmi obtížně, s výkyvy v kontaktu i spolupráci)
3. **System a klient se nachází ve fázi Dg. F11** - nelze pracovat s hypotézou, že dosavadní separační proces probíhal bez komplikací a užívání heroínu je pouze důsledkem stagnace vývoje v závěrečné fázi separace (finální osamostatnění). Předpokládáme, že porucha vznikla již dříve, např. na úrovni užívání THC nebo pervitinu a v kontextu závislosti došlo k progresu onemocnění.

Závěry a shrnutí

Hypotézy jsou nabídkou pro rozšíření zorného pole uvažování pro kolegy pracující s rodinami, kde se objevují symptomy užívání NL.

Analogie PPP a užívání NL v podobě symptomů rodinných systémů je hypotéza ověřená praxí, ale neklade si za cíl být jediná správná a možná.

Analogie PPP a užívání NL v podobě symptomů rodinných systémů se zdá být funkční v počátcích užívání návykové látky tzn. před tím, než dojde k rozvoji závislosti.

Užívání NL považujeme pouze za jeden z možných symptomů v rámci kontextu separačního procesu. Mohou se vyskytnout jiné symptomy s podobnou funkcí: (poruchy nálady, poruchy chování, poruchy sexuality, sociální fobie, jiné závislostní a nutkavé chování, psychosomatické symptomy).

Hypotézy jsou ovlivněny výcvikem v systemické rodinné terapii psychosomatických poruch a konceptem sociální dělohy a dalšími formami psychoterapeutického vzdělávání.

Tento způsob uvažování o rodinách se symptomatikou užívání NL a práce s nimi je vymezením k zavedené praxi práce s uživateli drog a jejich blízkými.

**UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK JAKO SYMPTOM
PORUCHY VÝVOJE RODINNÉHO SYSTÉMU**

DĚKUJEME ZA POZORNOST!

Kontakt:

Centrum poradenství pro mládež a rodiny, o.s. Prev-Centrum/PROADIS

Meziškolská 1120/2, 169 00 Praha 6

Tel.: 233 355 459

GSM: 777 161 138

E-mail: poradna@prevcentrum.cz

www.prevcentrum.cz

